

spheres, formed as a result of agricultural colonization. Analyzed territory Podillia province, which was one of the largest in the Russian Empire, where the population of 11365511 inhabitants, including 580396 males. According to the census in 1897 in the province there were 17 cities and 120 towns, and in general 7207 settlements. Proved that during the study period increased not only the population of the region, but also experienced a significant diversification of its ethno-national structure that predetermined migration, continued development of its territories, not only representatives of the titular ethnic group from Volyn and Galicia, but the Polish and Jewish minorities and foreign colonists.

Annexing Right-Bank Ukraine, the Russian government found in its territory rather extensive system of education, which mostly took care of the Roman Catholic and Greek Catholic churches. Realizing this St. Petersburg from the first day in the region began to restrict the Polish school system and form the Russian education system. It was held simultaneously with the active transformations in the spiritual and religious sphere.

Key words: knowledge, educational, parish schooling, ethnic diversity, skirts.

Отримано: 13.10.2015

УДК 94(477.43/.44)«1914»:352.075

О. О. Вітюк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА СХІДНОМУ ПОДІЛЛІ У 1914 Р.

У статті зроблено спробу проаналізувати життя територіальних громад на Східному Поділлі у 1914 р. з точки зору їх правового регулювання органами влади на місцях. Зокрема, висвітлено життя населення у переддень та на початку Першої світової війни, охарактеризовано діяльність органів влади щодо надання освітніх послуг усім категоріям населення та розвитку навчальних закладів.

Основну увагу автором звернуто на нормативні документи, які суттєво впливали на життя населення в умовах Першої світової війни у 1914 р., на впровадження законодавчих актів – Указів і Положень на місцях, що в першу чергу стосувались найменш захищених соціальних груп – дітей-сиріт, сімей військовослужбовців призваних на дійсну службу.

Висвітлено соціальні настрої жителів громад відносно запровадження воєнного стану та призову на військову службу. Окремо показано діяльність органів місцевого самоврядування щодо відкриття спеціальних соціальних закладів для дітей-сиріт, психічнохворих осіб, їх фінансування з місцевих бюджетів.

Автор зазначив про зміни, які відбулись у питаннях судоустрою, зокрема, про чітке розмежування території краю за судово-мировими дільницями та закріплення за ними суддів.

Доведено, що визначення та надання соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців здійснювалось відповідно до юридичних документів та чітко контролювалось для унеможливлення втілення різного роду спекуляції. Виявлено факти спекуляції серед жителів громад, які не вірно трактували юридичні норми стосовно визначення осіб та сімей, які дійсно потребували допомоги.

Ключові слова: Східне Поділля, Указ, Положення, міська дума, земство, Перша світова війна, опікунство, воєнний стан.

Початок ХХ століття в житті нашої держави став надзвичайно насиченим у питаннях формування системи державного управління, яка б функціонувала на користь територіальних громад, а не самодержавного ладу. Політичні інститути Російської імперії були далекі від реальних проблем населення в регіонах. Маючи важливе стратегічне значення для імперії, родючі землі та безперечно працьовитих людей, наша держава була об'єктом зацікавлень багатьох європейських країн.

1914 рік для громад Східного Поділля став роком суспільно-політичних та військових катаклізмів, що розгорнулись з початком Першої світової війни, події та наслідки якої, нажаль, не минули наш край у багатьох аспектах життя населення.

Про трагізм подій Першої світової війни було не прийнято говорити в радянський час. Вчені сучасності останнім часом намагаються звертати все більше уваги цій проблемі, однак, не достатньо вивченою та проаналізованою залишається правова сфера організації життя територіальних громад на місцях. У зв'язку з цим, звернення до даної тематики на регіональному рівні є актуальним у наш час.

У запропонованій статті вперше в українській історіографії розглянуті питання правового регулювання життя територіальних громад на Східному Поділлі у 1914 р., зокрема, у переддень та на початку Першої світової війни.

Серед сучасних дослідників, науковців та краєзнавців, які зосередили свою увагу на вивченні окремих аспектів даної проблеми, необхідно відзначити О. Реєнта [1], Л. Жванко [2], П. Кліщинського [3], Т. Герасимова [4], С. Круглікову [5], А. Лисого [6], М. Байдак [7] та інших.

Основна мета публікації полягає в тому, щоб на основі вагомих здобутків історіографії, значної джерельної бази проаналізувати правову сферу організації життя територіальних громад на Східному Поділлі у 1914 р., дати оцінку діяльності місцевих органів влади, які були безпосередніми учасниками юридично регламентованого життя краю.

В адміністративному плані регіон був частиною Подільської губернії, де в 1914 р. діяло чимало підприємств різної галузі. Серед найбільших на той час безперечно був чавуноливарний механічний завод «Молот», насінневий завод («Товариство Раббетге і Гізеке»), суперфосфатний завод, а також, горілчаний завод, цегельно-черепичні заводи, пивоварний завод на лівому березі р. Південний Буг, взуттєва фабрика «Ястреб», тютюнова фабрика, миловарні та інші підприємства [8, с. 70].

На початку 1914 р. край розвивався як у промисловому так і культурно-освітньому напрямках. Велика увага зверталась на надання освітніх послуг міським та сільським жителям, створення притулків для дітей робітників, які працювали в денний час. Завдяки активній діяльності органів самоврядування влаштуву-

вались безкоштовні і загальнодоступні курси з різних напрямків. Зокрема, кооперативні курси були відкриті 12 січня 1914 р. в м. Вінниці у Народному домі терміном на 10 днів. На курсах слухачі мали змогу навчитись читати, отримати інформацію про значення і стан кооперації в Західній Європі і Російській імперії, набути навичок з основ і форм кооперації, організації діловодства та звітності [9, с.4].

Для реалізації освітніх проектів на Східному Поділлі вирішувались також питання забезпечення житлом слухачів та працівників вчительських семінарій. 15 січня 1914 р. Попечитель Київського навчального округу вніс клопотання до Вінницької міської управи щодо включення до порядку денного міської думи питання про виділення коштів в сумі 5000 крб. на облаштування інтернату для вчительської семінарії. Вінницькі повітові земські збори погодились виділити для цих потреб таку ж суму коштів, однак, вони в кошторис звітного року не були внесені. При обговоренні даного питання міська дума зупинилась на з'ясуванні питання необхідності побудови інтернату для вчительської семінарії, мотивуючи тим, що в м. Вінниці вже функціонує 8 навчальних закладів (крім училищ) і в жодному з них немає інтернату [10, арк.32]. При обговоренні даного питання міська дума вирішила, якщо все ж таки виділяти кошти для цих цілей, то варто залучити і земство, яке участі в цьому році не брало, а лише вимагало в своє розпорядження 10000 крб. від казни і 5000 крб. – від міста [10, арк.32 зв.]. Дане питання так і не було вирішено на той час.

Вирішення в судовому порядку питань було покладено на З'їзди мирових суддів, які діяли на підставі «Нового закону про місцевих суд» від 15 червня 1912 р. [11]. Східне Поділля згідно вказаного Закону мало 6 таких організацій, а губернія загалом – 12. Для прикладу наведемо дані Гайсинського повіту. Гайсинський повіт був розподілений на 7 судово-мирових дільниць, тобто мав 7 суддів (по одному на дільниці). В першу мирову дільницю увійшло м. Гайсин, в другу – Гранівська, Краснопільська і Севаст'янівська волості, до третьої – Тепликська і Тернівська волості, четверту склали Ладжинська і Соболівська волості, до п'ятої дільниці було віднесено Кунянську, Нижньо-Кропивнянську волості і Гайсинський цукровий завод, шосту дільницю сформували Кислякська, Кибличська волості і Гайсинські хутори, а до сьомої дільниці було включено Хащеватську, Красносільську і Джулинську волості [12, с.4]. Окрім 7 суддів, був ще 1 додатковий, 1 секретар при мировому з'їзді та 7 секретарів при мирових суддях.

Вже на початку лютого 1914 р. жителі Східного Поділля мимоволі готувались до початку війни, про яку ще тоді взагалі не згадували, але чутки поширювались. Стан передчуття війни ставив питання сенсу життя та переосмислення власних цінностей жителів територіальних громад, які, знаючи про дану загрозу, не противились так званим «навчальним зборам», адже в цей час ще офіційно не було оголошено про мобілізацію в імперії. По Могилівському повіту з 24 квітня 1914 р. було призвано на навчальний збір термі-

ном на 4 тижні ратників першого розряду державного ополчення [13, с.4]. Такі навчальні збори були проведені по усьому краю.

Заходи соціального характеру, що реалізовувались на місцях, були в першу чергу спрямовані на надання допомоги найменш захищеним категоріям населення – дітям-сиротам. Висловлювались побажання про відкриття для них спеціальних дитячих притулків, які реалізовувались по мірі можливості. Могилівське опікунство дитячих притулків відомства імператриці Марії запропонувало відкрити в м. Могилів-Подільський постійний дитячий притулок для дітей-сиріт. Місцеве земство як орган самоврядування пішло на зустріч, зі свого боку виділило кошти на обладнання у сумі 1216 крб., а також, прийняло під свій патронат 15 дітей [14, с.4].

Очікування майбутньої війни для селян краю мало свої світоглядні орієнтири. До мешканців сіл інформація надходила із запізненням та не завжди регулярно. Вони переймались перш за все питаннями проведення сільськогосподарських робіт, покращення способів землекористування та створенням об'єднаних товариств для вирішення спільних питань. У Гайсинському повіті жителі територіальних громад Манджурія, Жакчин і Осипівка утворили самостійні сільські товариства [15, с.3], а с. Гунча мало хутірське поселення, в якому нараховувалось більше 500 одноосібних власників. Враховуючи це, місцеве земство, з метою покращення серед хуторян способів землекористування, створило в їхньому районі дослідне поле, на якому велось раціональне господарство. У такий спосіб, селяни навчились використовувати власні земельні ділянки з більшою вигодою та прибутком для себе і родини [16, с.3].

Життя територіальних громад Східного Поділля оберталось навколо новин, чуток і прогнозів на найближчі дні. Більшість з них: «... живуть лише з дня на день, з години на годину, з хвилини на хвилину. Короткий сон, скромна їжа, а поза тим постійна гонитва за враженнями, за новинами, збиранням вістей і пліток» [7, с.21]. Надійних джерел інформації бракувало на той час, недостовірні дані часто зустрічались у місцевій пресі. Не розуміючи де правда, а де чутки, люди керувались власними переконаннями. Багато з них розпочали міграцію у більш безпечні райони Російської імперії, і як виявилось згодом, не безпідставно. З Гайсинського повіту лише за березень 1914 р. в Приморську і Амурську області імперії переселилось 57 сімей – 332 особи, з яких 162 чоловіки і 170 жінок [17, с.3].

Однак, не зважаючи на це, місцева влада все ж таки намагалась реалізувати поставлені перед нею завдання. Зокрема, Гайсинська міська дума своєю постановою офіційно регламентувала продаж губернському земству земельної ділянки площею 150 десятин, починаючи від лісу до Білоусова Яра, по 500 крб. за десятину, для побудови закладу для психічнохворих осіб, і 20 десятин лісу під побудову парку при закладі [18, с. 4].

Через декілька днів після цього в імперії було оголошено воєнний стан. Законодавчо він був введений в дію Указом від 30 липня 1914 р. «Про оголошення в деяких місцевостях імперії воєнного стану» [19, с.15-16]. Відповідно до якого було визнано за необхідність

оголосити армію і флот на військовому положенні. У зв'язку з цим, в цілях повного забезпечення приведенні даної норми у відповідність було оголошено військовий стан в Подільській губернії [19, с.15].

Після оголошення воєнного стану Указом від 31 липня 1914 р. «Про призов нижчих чинів запасу армії і флоту в губерніях, областях і повітах Європейської та Азійської Росії» [19, с.40-42] було офіційно регламентовано призов на дійсну військову службу ратників ополчення першого розряду, призначених для поповнення постійних військ і для формування ополченських частин в Подільській губернії [19, с.41]. Нагадаємо, що так звані «навчальні збори» розпочалися в краї ще у лютому 1914 р.

У зв'язку із складною суспільно-політичною ситуацією, начальник краю генерал-ад'ютант Ф. Трепов заборонив усіякі маніфестації та вуличні ходи, оскільки вони є «... гальмом напруженої діяльності в усіх сферах життя, викликаних обставинами воєнного часу» [20, с.2].

Передчуття війни у багатьох жителів змушувало змінювати власні орієнтири, які не завжди були спрямовані на переосмислення різних життєвих цінностей. Траплялися випадки незрозумілої та нічим не підтвердженої агресії з боку представників місцевої влади до освітян. Яскравим прикладом саугував наступний факт. В с. Олександрівка Гайсинського повіту під час занять в церковно-приходській школі зайшов сільський староста і вимагав, щоб вчитель в 12 годин дня розпустив учнів і звільнив школу для зібрання в ній сільського сходу. Вчитель повідомив, що до кінця занять цього не зробить. Пізніше увійшли волосний писар і двоє селян та заявили: «Яке ви маєте право тут розпоряджатись? Це наша школа». Вчитель попросив їх вийти, а то він буде змушений скаржитись на них мировому посереднику [15, с.4]. Лише після такого вислову вчителя, відвідувачі покинули заклад.

Військовий конфлікт згуртував певні прошарки суспільства без огляду на соціальну чи національну належність та навіть політичні погляди. Несподівано лояльність до уряду виявила деяка частина інтелігенції, міського населення, яка демонструвала піднесення, свідомість свого громадянського обов'язку, навіть прагнення до самопожертви [6, с.245].

У перші місяці бойових дій відбулось різке падіння життєвого рівня населення. Катастрофічно зростає ціни на продовольчі та промислові товари при незмінній заробітній платі. Влада на місцях, враховуючи це, усіма можливими способами намагалась не допустити подорожчання товарів. Однак, вирішальну роль у цьому мав закон попиту і пропозиції, що для простих людей означав недоступність товарів, які з'являлись в першу чергу там, де вони мали більшу ціну. Невдоволеність серед робітників зростала щоденно, а протест населення серйозно від цього потерпало [21, с.22].

Початок війни історично сформував категорію населення, до якої відносились сім'ї осіб, що були призвані на фронт. Для їх соціального захисту та надання допомоги російській урядовці виробили спеціальний документ – «Положення про комітет з надання

благодійної допомоги сім'ям осіб призваних на війну» від 24 серпня 1914 р. [19, с.109-112].

Відповідно до пункту 6 Положення, у всіх губерніях утворювались місцеві відділення Комітету [19, с.110]. До місцевих відділень Комітетів входили губернатор, губернський предводитель дворянства, голова губернської земської управи – в тих губерніях, де введено положення про земські установи; міський голова губернського міста, керівник Казенної Палати, повітовий військовий начальник [19, с.111]. Згідно із пунктом 11 Положення, місцеві відділення надавали, по мірі можливості, необхідну допомогу, яку потребували сім'ї осіб, призваних на війну із запасу та ополчення, в межах губернії, а саме: утворювали притулки та ясла, надавали дешеві, а якщо були, то і безкоштовні квартири, допомагали у пошуку та влаштуванні на роботу, надавали харчі, речі, паливо та інші необхідні предмети, і лише в крайньому випадку призначали грошову допомогу.

Місцеві відділення утворювали повітові, волосні, приходські та дільничні комісії. Голови та їх члени призначались відділеннями, які були зобов'язані спостерігати за діяльністю комісій. В той же час місцеві відділення і комісії надавали в Комітет у визначений ним термін звіти про свою діяльність у встановленій формі. Інформація цих звітів в обов'язковому порядку опубліковувалась для загального інформування [19, с.112]. Після закінчення воєнного стану і необхідності в допомозі, відділення і комісії мали бути закриті, а їх переписка і звітність пересилалась в Комітет, який після складання загального звіту про свою діяльність припиняв їх діяльність.

З метою економії коштів місцевих бюджетів 24 серпня 1914 р. до губернаторів та міських голів від Головного управління по справам місцевого господарства надійшла вказівка про першочергове забезпечення витрат найменш захищених категорій громадян. Міські голови та губернатор мали забезпечувати: опалення та освітлення житла учасників війни, одягом їхніх родин; допомагати членам родин, що були не в змозі самі себе доглядати; доглядати за пораненими та надавати їм медичну допомогу. Також, було звернуто увагу міських громадських управлінь на усунення статей з бюджету 1914-1915 рр., які не є особливо важливими [22, арк.37]. Вінницький міський бюджет було скорочено на 58760 крб. Довелося відмовитися від придбання 4-х трамвайних вагонів, бруккування вулиць, каналізації. Міська дума встановила такси на продовольство і предмети першої необхідності [6, с.245].

Для залучення земських і міських установ, а також громадських діячів, до справи забезпечення сімей військових, що призвані на дійсну службу, 11 вересня 1914 р. було видано Указ «Про порядок введення в дію закону від 25 червня 1912 р. в частині визнання сімей нижчих чинів, що призвані на дійсну військову службу» [19, с.208-210]. Функції по виконанню даного нормативного акту були покладені на відповідні державні органи влади. До складу Губернського присутствія чи відповідного йому закладу, при виконанні ними обов'язків, зазначених у статтях 871, 878,

880 «Статуту про пенсії», входили члени губернської земської та міської управ губерньського земства [19, с.208].

В кожному повіті, в якому було оголошено мобілізацію, утворювались повітові опікунства, під керівництвом повітового предводителя дворянства, де він був, або голови повітового з'їзду, в складі повітового військового начальника, повітового справника, одного з місцевих податкових інспекторів, члена повітової землевпорядної комісії, земських керівників, представника духовенства, міського голови і всіх членів міської управи повітового міста, а також двох гласних міської думи повітового міста, голови і всіх членів повітової земської управи, двох гласних повітових земських зборів. Також входили голови приходських опікунських рад [19, с.209].

Міські опікунства, з правами повітових, для діяльності в межах територіальної громади, утворювались розпорядженням: в містах з населенням більше 75 тис. чол. – Міністра Внутрішніх Справ; а в інших містах – губернатора, згідно із клопотаннями міських громадських управлінь. В склад опікунства, під керівництвом міського голови входили: представник духовенства, начальник місцевої поліції, один з місцевих податкових інспекторів, голова повітової земської управи, всі члени міської управи, голови приходських опікунських рад, два гласних міської думи.

Для здійснення контролю щодо визначення та надання допомоги особам, що дійсно потребували допомоги, було вироблено Особливий журнал Ради Міністрів від 1 вересня 1914 р. «Про порядок застосування закону від 25 червня 1912 р. «Про визнання сімей нижчих чинів, що знаходяться на дійсній службі в мобілізованих частинах армії і флоту, державному ополченні чи військових дружинах» [19, с.211-213]. Відповідно до закону від 25 червня 1912 р. правом на допомогу з державної казни мали право дружини і діти призваних, батьки, матері, брати і сестри, якщо вони утримувались коштом призваних. Інспектування особистого складу цих сімей проводилося волосними опікунствами. Отримані таким шляхом висновки і дані надавалися через земського начальника в повітовий з'їзд, який визначав і остаточно призначав розмір допомоги кожній окремії сім'ї [19, с.211].

Відомості, що надходили з місць, часто вказували на неправильне розуміння Закону від 25 червня 1912 р. Волосні опікунства надто широко трактували поняття про осіб, що утримувались працею призваного. Внаслідок цього, в списки членів сім'ї, що мали право на допомогу, часто потрапляли особи працездатного віку та які жодним чином не утримувались працею призваного на військову службу. Траплялися випадки, коли за одного призваного його сім'ї призначалась допомога до 30 крб. в місяць, що надто перевищувало суму, яку він не тільки коли-небудь давав своїм близьким, але й сам заробляв. Таким чином, створювались випадки спекуляції для певних осіб, які наслідки війни використовували для власного збагачення. Відповідно до вказаного Закону найбільша можлива фінансова допомога для вдови нижчого чину складала до 8 крб. в місяць.

На місяць жителі громад намагалися власними силами допомогати хто чим міг як пораненим військовим та їх родинам, так і товариству Червоного Хреста. Правління товариства Вендичансько-Хрінівецького цукрових заводів Могилівського повіту пожертвувало комітету Червоного Хреста автомобіль для перевезення поранених [23, с.4].

Активно у 1914 р. в краї велась боротьба з нелегальними закладами продажу горілчаних виробів. Згідно Положення Ради Міністрів від 10 жовтня 1914 р. «Про строки призупинення торгівлі міцними напоями за результатами клопотань про те міських і сільських управлінь» [19, с.331-332], волосним, сільським, селищним, хутірським сходам, міським думам надавалось право в установленому законом порядку клопотати про заборону в місцевостях, на які поширюється їх влада, а також, на відстані 100 сажнів від кордонів даних місцевостей – продажу міцних напоїв.

Продаж напоїв заборонявся відповідно до клопотань вказаних установ, розпорядженням місцевого управляючого акцизними зборами за погодженням з відповідною адміністративною владою, починаючи з дня закінчення виданих в цих місцевостях дозволів на виробництво напоїв та торгівлі, але в будь-якому випадку, не пізніше трьох місяців з дня надходження відповідного клопотання. Дозвіл на право торгівлі спиртними напоями видавався приватним особам строком не більше одного року [19, с.332]. В Нижньо-Кропивнянській волості Гайсинського повіту, рішеннями сільських сходів було закрито по всій волості казенні винні лавки і погребя, трактири, пивні заклади [24, с.4].

Не зважаючи на складний 1914 р. для територіальних громад Східного Поділля, воєнний стан, складне фінансово-економічне становище, зниження їх життєвого рівня, різного роду спекуляції, органи влади як виконавчої так і місцевого самоврядування намагалися чітко регулювати життя у правовому полі. Життя населення краю у переддень та на початку Першої світової війни характеризувалось певною невідомістю, змінювалась поведінка та свідомість мешканців, переосмислювались власні цінності, однак, підтримка правового режиму у всіх галузях господарства створювала певний порядок та давала впевненість в недопущенні хаосу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Реєнт О.П. Велика війна 1914-1918 рр. у сучасній українській історіографії / О.П. Реєнт, Б.М. Янишин // Український історичний журнал. – 2014. – № 3. – С. 4-21.
2. Жванко Л.М. Біженство Першої світової війни в Україні : документи і матеріали (1914-1918) / Л.М. Жванко. – Х., ХНАМГ, 2010. – 360 с.
3. Кліщинський П.В. Правобережна Україна в роки Першої світової війни: соціально-економічний та громадсько-політичний аспекти (1914 – лютий 1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Павло Володимирович Кліщинський. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 20 с.
4. Герасимов Т.Ю. Розвиток трамвайного руху в місті Вінниці в роки Першої світової війни (серпень 1914 р. – лютий 1917 р.) / Т.Ю. Герасимов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія : зб. наук. пр. / за заг. ред. О.А. Мельничука. – Вінниця, 2015. – Вип. 23. – С. 44-47.

5. Круглікова С.С. Вінниччина в роки великої війни / С.С. Круглікова // Народи світу і Велика війна 1914-1918 рр. : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 3-4 квітня 2015 р. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 269-275.
6. Лисий А.К. Повітове місто Поділля в буремні 1914-1917 роки / А.К. Лисий // Народи світу і Велика війна 1914-1918 рр. : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 3-4 квітня 2015 р. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 244-252.
7. Байдак М. «Живий живе думає»: жіноче розуміння часу в роки Великої війни 1914-1918 рр. / М. Байдак // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в ХХ – на початку ХХІ століть» (22 травня 2015 р., м. Житомир) / за заг. ред. проф. Г.М. Стародубець. – Житомир : Полісся, 2015. – С. 19-26.
8. Вінниця : іст. нарис / [гол. ред. А.М. Подолинний та ін.]. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 304 с.
9. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 17 січ. – № 8. – С. 4.
10. Держархів Вінницької обл., ф. Д-262, оп. 1, спр. 22, 393 арк.
11. Мордухай-Болтовский И.Д. Свод Законов Российской империи / И.Д. Мордухай-Болтовский. – СПб. : Русское книжное товарищество «Деятель», 1912. – Том XVI, часть первая: Судебные уставы. – 680 с.
12. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 26 січ. – № 12. – С. 4.
13. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 12 лют. – № 19. – С. 4.
14. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 09 лют. – № 18. – С. 4.
15. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 05 бер. – № 28. – С. 3-4.
16. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 07 бер. – № 29. – С. 4.
17. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 13 квіт. – № 44. – С. 3.
18. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 16 лип. – № 84. – С. 4.
19. Авербах О.И. Законодательные акты, вызванные войною 1914-1915 гг. / О.И. Авербах. – Петроград, 1916. – 700 с.
20. Воспрещение манифестаций и уличных шествий // Киевская мысль. – 1914. – 27 июля. – С. 2.
21. Пажитнов К.А. Влияние войны на условие быта и на стоимость жизни / К.А. Пажитнов // Вестник кооперации. – М., 1914. – № 6-7. – С. 22-26.
22. Держархів Хмельницької обл., ф. 409, оп. 1, спр. 192, 66 арк.
23. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 14 верес. – № 95. – С. 4.
24. Місцева хроніка // Подолія. – 1914. – 17 верес. – № 96. – С. 4.

А. О. Витюк

Правовое регулирование жизни территориальных общин на Восточном Подолье в 1914 г.

В статье сделано попытку проанализировать жизнь территориальных общин на Восточном Подолье в 1914 г. с точки зрения их правового регулирования органами власти на местах. В частности, освещена жизнь населения в канун и в начале Первой мировой войны, охарактеризована деятельность органов власти по предоставлению образовательных услуг всем категориям населения и развития учебных заведений.

Основное внимание автором обращено на нормативные документы, которые существенно влияли на жизнь населения в условиях Первой мировой войны в 1914 г., на внедрение законодательных актов – Указов и Положений на местах, которые в первую очередь касались наименее защищенных социальных групп – детей-сирот, семей военнослужащих призванных на действительную службу.

Освещены социальные настроения жителей общин относительно введения военного положения и призыва на военную службу. Отдельно

показана деятельность органов местного самоуправления по открытию специальных социальных учреждений для детей-сирот, душевнобольных лиц, их финансирование из местных бюджетов.

Автор указал на изменения, которые произошли в вопросах судостроительства, в частности, о четком разграничении территории края за судебно-мировыми участками и закрепление за ними судей.

Доказано, что определение и предоставление социальной помощи семьям военнослужащих осуществлялось в соответствии с юридическими документами и четко контролировалось для предотвращения воплощения разного рода спекуляций. Выявлены факты спекуляции среди жителей общин, не верно трактовали юридические нормы по определению лиц и семей, которые действительно нуждались в помощи.

Ключевые слова: Восточное Подолье, Указ, Положение, городская дума, земство, Первая мировая война, опекунство, военное положение.

O. Vitiuk

Legal regulation of the life of local communities of Eastern Podillia in 1914

The article attempts to analyze the life of local communities of Eastern Podillia in 1914 in terms of their legal regulation of the authorities. In particular, it highlights the life on the eve of and the beginning of the first world war, characterizes the activity of the authorities regarding the provision of educational services to all categories of the population and the development of educational institutions. The author notes that in this period the consciousness of the inhabitants of the land was changed, their own values regarding the understanding of life during the war were also reestimated.

The focus of the author is drawn to legislative documents, which significantly affected the lives of the population in the conditions of World War I. Focus is drawn on local implementation of law Decrees and regulations that primarily applied to the least protected social groups – orphans, families of soldiers conscripted into actual service.

The article deals with social attitudes of community residents regarding the introduction of martial law and military service. Separately is shown the local government regarding the opening of special social institutions for orphans, mentally ill persons, their funding from local budgets.

The author noted the changes that took place in judicial matters, in particular, a clear distinction of the territory of Eastern Podillia into peace court sections and their judges.

In the article it was proved that the definition and provision of social assistance to the families of military personnel was carried out according to legal documents and clearly monitored to avoid making all sorts of speculation in this regard. It revealed facts of speculation among residents of communities that do not treat right legal norms regarding the definition of persons and families who really needed help.

Key words: Eastern Podillia, Decree, Regulation, City Council, district council, first world war, guardianship, martial law.

Отримано: 22.10.2015